

ZÁRSZÓ AZ ALTENBERGER-FÉLE CODEXHEZ.

Segui il tuo corso e lascia dir le genti!

A legtöbb, bel- és külföldi szaklapok részéről az Altenbergerféle codex tárgyában közzétett bírálatok összhangzó bizonyítványa szerint, úgy az erdélyi muzeum-egylet böles-, nyelv.- és történ. szakosztálya, mint a kiadó, az általuk kitűzött azon czélt, hogy e jogkönyv kiadása által a középkori jog- és cultur-életnek egyik eddigelé tudományilag még nem értékesített emléket megközelíthetővé tegyék a bel- és külföld jogtörténelmi kutatása részére — valóban el is érték.

Miután az Altenbergerféle codex szövegkinyomatása németnyelvű előszavának IX-ik lapján jelzett, „Der Schwabenspiegel bei den Siebenbürger Sachsen“ czimű értekezés a Zeitschrift der Savignystiftung cz. folyóirat germanistikus osztályának VI-ik kötetében e napokban megjelent s ezáltal a kiadónak az Altenbergerféle codexre vonatkozó munkálatai egyelőre be lettek fejezve, talán meg lesz neki engedve, hogy a szakosztály kiadványaiban munkálatai védelmére kelhessen két teljesen elítélő bírálattal szemben, melyek a részrehajlás és elfogultságnak erősen kidomborodó bélyegét félreismerhetlenül homlokukon viselik.

A Zarnekeféle literar. Centralblatt 1885. június 13-án megjelent 25-ik számában nyilatkozott bíráló azon fáradozik, hogy a kiadót és tudományos munkáját a deutsches Mutterland előtt lehetetlenné tegye s nagy-szebeni paizstartója a Correspondenzblatt des Vereins für siebenb. Landeskunde cz. folyóiratnak 1885. május 15-én megjelent 5-ik számában ugyanazon munkának a Vaterland Siebenbürgen részére való elvégzésén buzgólkodik.

Némileg feltűnőnek látszik, hogy a „Századok“-nak 1885. júniusi füzetében megjelent lakonikus jegyzet a Correspondenzblatt bírálatát mintegy magáévá teszi e szavakban: „E czikk egy alapos, beható *s a legapróbb részletekre kiterjedő* szöveg-

kritika, mely gondosan *s a legapróbb részletekre kiterjedve* (sic!) kiigazítja a közkezen forgó kiadás hibás olvasásait, tévedéseit s egy újabb, correktebb kiadás szükségét hangoztatja.“

Noha már ezen jegyzet fölötté futólagos alakja jogosult kételeyeket szül a benne foglalt ítélet alapossága tekintetében, mire nézve különben az országos kiállítás és a történelmi congressusra való előkészítések is lehettek befolyással, mégis kötelezve éreztem magamat ezen bírálat felemlítésére is, hogy kerüljem valamely elítélő bírálat szándékos elhallgatásának még a látszatát is.

A „Századok“-ban nyilatkozott bíráló, midőn alapos- és behatónak nyilvánítja a Correspondenzblatt bírálójának ítéletét, hátrázottan elnézte, hogy még a legkisebb részletekbe is bocsátkozó bírálatnak azért még nem kell szükségképen behatónak és alaposnak lennie, s hogy szó-kritika, vagy talán jobban mondva hajszál-hasogató betű-kritika még korántsem tarthat igényt szöveg-kritika elnevezésre; azonfelül előtte, ki az erdélyi szász írói clique-claque szinfal-titkaiba beavatva nincsen, nem lehetett szembetünő azon körülmény, hogy a Centralblatt és Correspondenzblatt bírálói ez esetben nem azon voltak, hogy a tudomány érdekeit szolgáló tárgyilagossággal bírálatot irjanak, hanem inkább egy irodalmi munkának célzatos meghurezolását vigyék véghez, hogy ez által legjobban gyűlölt politikai ellenfeleik egyikének, a meddig befolyásuk ér, kárt okozzanak.

Mind a két kritika gyűlölködő, mert nem találnak egyetlen elismerő szót sem egy eléggé fárasztó és időt rabló s kiadatlan forrásokon alapuló tudományos munkával szemben, mely új eredményeket is vívott ki; mind a kettő részrehajló, mert olyan nézeteknek fogják pártját, melyek tarthatatlansága épen kiadó által minden kétséget kizáró módon be lett bizonyítva; mind a kettő látszólagos nagy pontossága daczára felületes és még nem bizható, mert a betűhez ragaszkodik s a dolog lényegébe nem hatol be.

A „Liter. Centr. Bl.“ bírálója recenzióját e hangzatos frázissal kezdi meg: „dr. Lindner úr lehet jó jogász, nem tudjuk; de rossz kiadó, mert az illető mesterség ABC-je ellen vét. Mindjárt a leglényegesebb pontban. A kézirat, mely a svábtükör másolatát a Nürnbergi Rechtenk tévútra vezető czime alatt, továbbá a magdeburgi Weichbild- s az yglai város- és bánya-jogot foglalja magában, keltezve van egy zárjegyzetben, mely világosság tekintetében nem hagy semmi kívánni valót hátra s következőleg hangzik: „Hoc opus fecit fieri Egregius Magister Thomas Altenberger (nem Altenberger, a mint a kiadó a czimlapon és más helyen is mindig írja) Magister Civium stb. Anno domini millesimo quadringentesimo octogesimo primo, dicti sui officii Magistri civium nono“ stb.

Egy olyan bírálótól, ki egy kiadót ép oly kiméletlenül, mint alaptalanul az illető mesterség (melyik?) ABC-jének színvonala alá nyomni törekszik s ennél fogva nem habozik őt a lehető legnagyobb méltatlansággal illetni, jogosan azt lehetne várni, hogy saját mesterségében annyira otthon legyen, hogy alapos gáncsolás ne érhesse.

A ki üvegházban ül, ne hajigáljon követ másokra. Bíráló azt mondja, hogy a codex a svábtükör másolatát tartalmazza, de ez nem igaz; mert csak a sváb Landrecht másolatát foglalja magában; bíráló továbbá azt is állítja, hogy a codex a Nürnberger Rechtnek tévútra vezető czimével bír, de ez megint nem igaz; mert a codex czimmal egyáltalán nem bír; csupán csak a sváb Landrecht tartalomjegyzéke első czimének szövegében található e szavak: Swer an disem puech daz da heizet nuerenpergisch recht icht svechen vil stb.

Bíráló továbbá kifogás alá veszi a codexnek általam választott elnevezését azon állítással együtt, hogy a codex már a 14-ik évszázban keletkezett. Mi okból? Mert a kérdéses zárjegyzetben, mely elég világos (?) Altemberger és az 1481-diki évszám áll.

Nem csak palæografiai indokoknál fogva, a mint bíráló képzelettel, hanem magának a codexnek hátulso kötő-füdelén álló 1453-iki évszám alapján azt állítottam, hogy a codexnek 1453-ban mindenesetre már kellett léteznie, s ennél fogva lehetetlenség, hogy csak 1481-ben irták volna össze.

Vajjon nagyobb hitelt érdemel-e a zárjegyzet évszáma (1481), mert betűkkel ki van írva? Hiszen írásban található mindkettő magán a codexen, s ennél fogva mindkettő egyaránt megbízható; mert kitől származnak, azt egyikökre nézve sem tudjuk.

A codex elnevezése ellen mindkét bíráló részéről, emelt kifogás is fenn nevezett zárjegyzet ingadozó talaján áll.

E jegyzetben ugyan Altemberger áll, de e férfiú neve a szász nemzeti oklevéltárban számos változatokban fordulván elő, a következőket találtam:

Altenberger Okm. II. 405, 420; III. 35, 56;

Thomas (Altenberger) Okm. II. 360, 361; III. 31, 207;

Thomas Literatus Okm. II. 362, 363;

Altinberger Okm. III. 237;

Altemberger Okm. III. 33; V. 1666; .

Altemberg Okm. II. 375; III. 52;

Altemperger Okm. II. 400, 429, 440, 471; III. 63;

Althemberger Okm. II. 401, 407, 408, 421, 430, 431, 456, 470, 484, 485, 486; III. 39, 43, 45, 51, 53, 68, 69, 206; V. 1173 és 1176.

Miért lenne tehát épen a két bíráló részéről pártfogás alá vett írásmód a helyes, ha Altenberger ép oly gyakran s Altengerger és Althemberger sokkal gyakrabban fordulnak elő?

A kifogásolt lapszámozás tekintetében csak annyit jegyzek meg, hogy azt nem tüntethettem fel nyomtatásban sem, hol az eredetiben hiányzott.

Azon kifogásnak, hogy a 8-ik és 9-ik lapon kétszer III. áll, már a corrigendá-k által eleje vétetett.

Bíráló továbbá azt mondja: A zárjegyzet három első sorának a kiadás szerint (283. lp) az esküminta után kellene állania; de ennek a facsimile áll utjában.

Bíráló, úgy látszik, szándékosan hagyta figyelmen kívül, hogy az esküminta a zárjegyzettől keresztvonal által egészen el van különítve, ép úgy, mint az esküminta az yglai jog legutolsó cikkétől külön lett választva.

Ennélfogva bírálónak, ha ebbeli kifogásának bebizonyítása végett a facsimilére hivatkozni s saját törébe esni nem akart, vagy az yglai jog legutolsó cikkének az esküminta lapján való megjelenését is kifogás alá kellett vennie, vagy pedig, a mi kétségkívül helyesebb lesz vala, a zárjegyzet tekintetében emelt kifogásról is le kellett volna mondania.

Nem sokkal szerencsésebb bíráló a dült írásnak az esküminta keresztülhuzott szavainál való alkalmazása tekintetében emelt kifogásával, mert az előszó negyedik lapján meg van mondva, hogy az eskümintának nyomtatásban dült írással kiemelt szavai az eredetiben kitörölvék. Hol lehet itt zavarnak vagy félreértésnek helye?

Az állítólag zavaros és elhamarkodott eljárásom miatt tett szemrehányást is a legnagyobb határozottsággal és nyugalommal utasíthatom vissza.

Bíráló erre nézve is a látszat csábító hatásának engedve, alaptalan ítéletet mondott. Azt vélte feltehetni, hogy a codexet, mert az a Svábtükörre vonatkozó s a codex kiadásának előszavában jelzett értekezésem előtt jelent meg, nyakra főre lemásolták, kinyomatták és kiadták. Pedig nem úgy áll a dolog. Mert a codex első másolatát 1877-től 1879-ig sajátkezüleg és annak tisztazását 1880- és 1881-ben szintén sajátkezüleg készítettem el. Az összeolvasás 1882 nyarán már be volt fejezve.

A codex ennélfogva már 1882 óta a kiadó részéről teljesen ki volt dolgozva, de annak kinyomatása a szakosztály választmányára részéről csak 1884 utolsó évnegyedében, értekezésemnek a Zeitschrift der Savignystiftung cz. folyóirat szerkesztősége részéről történt elfogadása után lett meghatározva. Elhamarkodott eljárásról ilyen körülmények közt tehát nem lehet szó.

Bíráló által kijelentett azon várakozás, hogy a synopsis több szakismerettel lesz kidolgozva, mint a codex, eljárása alaposágának és lelkiismeretességének nem épen a legfényesebb bizonyítványt állítja ki, mert jónak látta, a synopsisnak legalább kémprobák útján való megvizsgálását üres frázis segítségével kerülni.

Bíráló azon zármondatára, hogy a codex czíme és előszava magyarul (magyarisch) is kinyomattak és pedig a magyar (magyarische) szöveg a német előtt, szintén nem hallgathatom el válasszomat.

Ezen, ha nem csalódom, chauvinistikus zármondat találóan megvilágítja bírálónak elfogult és ellenséges álláspontját.

Ha a jelen esetben egyik német középkori jog- és kulturéleti emlék kiadása forgott is szóban, azért még is figyelmeztetnem kell bírálót arra, hogy e kiadás magyar tudós társaság segítségével Magyarországon magyar tudomány-egyetem tanára által lett eszközölve. Magyarországon az állam, az egyetemek s a legtöbb tudományos társulat hivatalos nyelve a magyar. Minden tudós társaság, ha két vagy több nyelven bocsátja is közre kiadványait, saját nyelvének kivétel nélkül az első helyet fogja tulajdonítani s kell is, hogy azt annak tulajdonítsa. Ez az egész világon így van; mért legyen csak Magyarországon máskép?

A szakosztály nem mondhatott volna le saját nyelvének használatára való elvitázhatlan jogáról még akkor sem, ha e jogfelmondás által a liter. Central. Bl. leghizelgőbb bírálatát kiadott munkája számára biztosíthatta volna is, de kedvező bírálatnak a lehetősége vagy reménye már épen nem bírhatott akkora értékkel, hogy egyáltalában csak szóba jöhetett volna.

Igy állván a dolog, már kezdettől fogva tudtam, hogy le kell mondanunk a liter. Centralblatt elismerő bírálatáról.

Az, hogy mindkét bíráló a codex elnevezését majdnem ugyanazon szavakkal kifogásolta, hogy továbbá mind a kettő főleg a munka alaki oldalával foglalkozik, hogy továbbá mind a kettő a codex korának meghatározásánál oly feltűnően a zárjegyzet évszámához ragaszkodik s végre mind a kettő a német jogtörténelem irányában megdöbbentő tájékozatlanságot árul el, arra enged következtetni, hogy mind két kritika Szébenben látva napvilágot, az egyik be lett csempésztetve a literar. Centralblattba, vagy legalább már előre meg volt állapítva a munka-megosztás a kritikus diobseurok között.

A szebeni Correspondenzblatt bírálója, ki jónak látta, nekem mindenféle jó tanácsokat adni, de azért még sem restelte, bírálatát értekezésem idézeteivel felcizfrázni, hamis tények feállításával s a tényálladék mesterséges elferdítése által tünik ki.

Állításom bebizonyításául a következőket: Biráló azt mondja: „Hogy ez“ (az A.-féle codex) „nem az 1484-ben Koberger Antalnál kinyomatott 1479-iki norimbergi reformatiót tartalmazza, azt már Libloy-Schuler állapítja meg, a nélkül azonban, hogy a codexnek első magát norimbergi jognak czimző részét közelebbről megvizsgálná.“

Ha a Corr. Bl. kritikus X-ének csak halvány sejtelve volna a norimbergi reformatióról, a sváb landrechtről és a Libloy-Schuler által jogtörtén. munkája I kötetének 129-ik lapján tett állítások értelméről, vagy helyesebben mondva, értelmetlenségéről, akkor bizonyosan felhagyott volna azon szükségképen zátonyra jutó kísérlettel, hogy egy elveszett ügyet megmentsen, feltéve, hogy tárgyilagos indokok által vezérelteti magát.

Hogy Libloy-Schuler állításai tökéletesen tévesek, azt már a kiadványok 3-ik füzetének 180-ik lapján megczáfolhatlanul bebizonyítottam.

Biráló L.-Schulernek e tévedéseit erősen szépítgetni és elpalástolni akarva, elfogulatlan bírálónak épen nem mondható.

Biráló azon kifogására is, hogy majdnem két egész lapon szász törv. hatósági követek (többnyire comites és judices) neveivel foglalkoztam s senki sem fogja sejtetni, miért vettem fel épen ezeket a neveket s nem más nagyon ismeretes neveket a lajstromba, — már a svábtükörről irt értekezésemben (és pedig a kiadványok III. füzetének 166-ik lapján) kimutattam; hiszen e helyen nem lehetett szó a nevezetesebb szász ispánok és bírák diszszemléjéről, hanem annak okmányilagós bebizonyításáról, hogy a „nemzetségek“ az egész királyföldön el voltak terjedve s a szebeni provincia közeletében jelentékeny szerep vitelére voltak hivatva.

Biráló más helyen azt mondja: „Az A.-féle codex összefüggése a 1479-iki norimbergi reformatióval bebizonyítva nincsen“. Egészen helytelen! Mert minden kétséget kizáró módon bebizonyítottam, hogy a norimbergi reformatió és az A.-féle codex között nem létezhetik semmiféle összefüggés.

A codex korának meghatározása tekintetében bíráló a zárjegyzetre és annak évszámára (1481) támaszkodva, szándékosan agyonhallgatja azt, hogy a codex korának megállapítása végett nem csak palaeographiai indokokra, hanem magán a codexen látható évszámra (1453) is hivatkoztam.

A codexhez mellékelt 2 facsimilére nézve bíráló inkább hallgatott volna. Tekintve azt, hogy az erdélyi honismeret-egylet választmányára még a Ruland-oszlopokról irt értekezésemnek a kinyomtatás előtt általam visszavont kéziratát is bíráló rendelkezésére bocsátotta, melyet ez egészen jogtalanul az A.-féle codexről irt bírálatában felemlit, nem maradhatott ismeretlen előtte az sem, hogy

a báró Bruckenthál-féle könyvtár igazgatóságához fordultam volt: Engedje meg a facsimiléknek egy gráci mű-intézet utján leendő elkészíttetését, mely kérelem teljesítését 5000 frtnyi óvadék letéteményezésétől tették függővé.

E feltétel visszautasítására úgy a szakosztály válaszmánya, mint én kényszerítve voltunk, minélfogva meg kellett elégednünk avval, hogy a facsimilék Ásboth Kamilla kisasszony legelső n.-szebeni fényképészeti műtermében állíttatván elő, a fénynyomatok egy hírneves fővárosi czég által készíttessenek el. Ha tehát a facsimilék nem elégitik ki bírálónak, úgy látszik, kissé kényes műizlését, annak az előadottakban keresse az okát.

Az általam követett kiadási eljárásomat illetőleg be kell vallanom, hogy sajtószzerű eljárást alkalmazni épen nem akartam.

Legbiztosabban s legczélszerűbben véltem eljárni akkor, ha az A.-féle codex kiadásánál a Ficker Gyula részéről a bécsi tudom. akadémia segítségével kiadott némettükroft veszem mintául. A codex minden hátlapja és írásoszlopa kezdetének s végének feltüntetésétől azért véltem eltekintethetni, mert azt gyűjtő-kézirat szövegének kinyomatásánál nem tartottam szükségesnek.

Az írásjelek tudomra mind ott alkalmaztattak, hol azokat találtam. A jegyzetek baját szándékosan kerültem; más kéziratok eltérő szövegének közlésére annál kevésbbé voltam kötelezve, mert csak a codex szövegkinyomatását ígértem meg. Ki fogja várni inn en a középkori német jogkönyvek szövegének kritikai kiadását vagy talán épen a svábtükör eredeti szövegének visszaállítására vonatkozó kísérletet?

A kritikus voltaképeni disz-szerepe a sajtóhibákra való hajtóvadászata; sasszeme — sajtóhibák fölfedezésére még egy szak-correctornak is diszére válnék; szenvedélyyel elemzi s megolvassa a betű hajszál- s alapvonásait s gyönyörködik a legpárányibb sajtó-hibácska felfedezésében, mert hiszen „az ige öl, s a betű életet!”

Nézzük meg a kritikus hosszukás sajtóhiba-lajstromát: dv du helyett, keyser kayser helyett, keiser kaiser h., pvch puch h., vnd und h., czv czu h., stb. stb.

Az összes sajtó-hibáknak (feltéve a kritikus csalhatatlanságát is) majdnem fele része olyan szavakat mutat fel, melyekben egyetlen betű hamis; az *i* betű pontjára vagy vesszőjére vonatkozólag a szellemdús kritikus 283 lapon 58-szor tesz kifogást.

Be kár, hogy a kritikus erre oly sok fáradságot fordított; a codex helyesírása úgy is oly ingadozó, hogy olyan sajtó-hibák felfedezése semmi értékkel nem bír, egészen eltekinthető attól, hogy e kifogás inkább a szedő- és corrector-, mint a kiadóhoz van czimezve.

De legyünk igazságosak s valljuk be, hogy egy középkori jogkönyv kiadása olyan szedők közreműködése mellett, kik némé-
tül még értenek úgy a hogy, de a középfelnémet szójárást épen
nem ismerik, mindenesetre rendkívüli nehézségeket okoz, melyek
épen a kiadó részére majdnem az elviselhetetlenségig fokozódnak,
ha egymagának kell olvasnia lámpavilágnál a correcturát és
revisiót.

Bíráló néhány jelentékenyebb sajtó-hibát talált fel, u. m.:

Az	5	lap	27	sorában	még	hozzáteendő:	noch	lehen	recht
"	7	"	7	"	"	"	daz		
"	51	"	36	"	"	"	der		
"	119	"	27	"	"	"	doch		
"	199	"	13	"	"	"	muz		
"	53	"	15	sor	a	wër (Wehr)	magyarázó	szó	wew mel-

lett megmaradt.

Ilyen sajtó-hibák még korántsem tesznek egy kiadást hasz-
navetetlené, s még kevésbbé teszik szükségessé ugyanazon jog-
könyvnek új kiadását, melynek jelentőségét úgy szövegének kinyo-
matása, mint értekezésem által elég világosan feltüntettem.

Bíráló a 6-dik lap 24-dik során a csillagot a herschilt szó
mellett kifogásolván, nem vette észre, hogy e csillag a „tudók-
nak“ az ezen kéziratban hiányzó negyedik herschiltet egész
szerényen jelezni akarta. Hasonló kiadói licenziák még másutt
is találhatók, de azok részletes elősorolása e helyen fölösleges.

A codex szélén, és pedig a 12, 13, 31, 33, 241, 271 és
272. lapon található jegyzetek korát azért nem állapítottam meg,
mert nagy jelentőséget nem tulajdonítottam e pontnak.

Ha azok csakugyan a 16-ik évszázban keletkeztek, a mit ta-
gadásba venni nincs okom. akkor az eskűminta, Franckenstein és
mások bizonyítványa mellett nevezetesen a birsagium (magya-
rul: birság) műkifejezés, melyet Du Cange-ban hiába keresnénk,
arról tanuskodik, hogy jogkönyvünk hazánk erdélyi részeiben a
16-ik évszázban birói használatban volt.

Az, hogy a liter. Centralblatt és a Corresp. bl. kritikusai
éleg fárasztó munkám számára a legkisebb elismerést nem talál-
ták, az inkább ellenök, mint ellenem szól, mert ezáltal a többi
bírálókkal ellentétbe jöttek.

Az elfogulatlanul és tárgyilagosan ítélők elismerésével s av-
val kell vigasztalnom magamat, hogy a svábtükörre vonatkozó ér-
tekezésemet felvették Németország leghirnevesebb szaklapjainak
egyikébe is, s hogy még e két fölötté keserves kritikus sem tudott
valamit megváltoztatni tudományos kutatásaimnak értekezésem
végén (Kiadv. III. füz. 203—4 lapján) összegezett eredményein.

Dr. Lindner Gusztáv.